

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Zdravotně sociální fakulta**

**PREVENCE MIMOŘÁDNÝCH
UDÁLOSTÍ**

*doplňkové texty pro posluchače kombinované formy studia
studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*

studijního oboru „Ochrana obyvatelstva se zaměřením na CBRNE“

PhDr. Libor Pytel

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2007

Část: **Prevence kriminality**

1 Témata – obsahová náplň

Teoretická část –

1. Prevence kriminality (mimořádné události a prevence)
2. Preventivní politika – cíle a priority systému prevence v ČR
3. Sociálně pedagogické a psychologické aspekty
4. Úloha sdělovacích prostředků v systému prevence kriminality
5. Prevence krizových situací v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku
6. Odstraňování následků krizové situace v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku

Seminář –

1. Úkoly, postavení a činnost jednotlivých subjektů v oblasti prevencí kriminality a sociálně patologických jevů.
2. Systém a struktura orgánů zapojených do aktivit bezpečnostní politiky.
3. Právní rámec nezbytný pro fungování orgánů uvedených ve 2.

2 Stěžejní cíle témat

V teoretické části seznámit posluchače s principy prevence kriminality a sociálně patologických jevů jako takových, s východisky pro zdravý vývoj ve společnosti a s možností obrany a ochrany proti působení negativních jevů ať již z hlediska jejich předcházení či umění čelit věcem a dopadům již nastalých dějů.

V semináři pak seznámení s rozličnými funkcemi a úkoly subjektů zainteresovaných při řešení problematik uvedených v teoretické části, včetně jejich právních rámců.

3 Doporučená literatura

Jedlička, R. a kol.: Děti a mládež v obtížných životních situacích, 1. vyd., Praha: Themis, 2005

Nikl, J.: Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevence, 1. vyd., Praha: Policejní akademie ČR, 2000

Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, 1. vyd., Praha: Themis, 1997

Žák, P., Man, V.: Základy bezpečnosti České republiky (učebnice pro SPŠ MV), Praha 2003

kol. autoru: Národní akční plán boje proti terorismu: Aktualizované znění pro roky 2005 - 2007, schváleno usnesením vlády ČR ze dne 16. listopadu 2005 č. 1466 (usnesení BRS č. 77/2005)

a další

<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/index.html>

zákon č. 283/1991 Sb. o Policii ČR

zákon č. 553/1991 Sb. o obecní policii

zákon č. 128/2000 Sb. o obcích

zákon č. 239/2000 Sb. o IZS

zákon č. 240/2000 Sb. Krizový zákon

vše v platném znění a předpisy související

4 Teoretická část

Prevenčí kriminality jsou především opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality omezením kriminogenních příležitostí nebo působením na potencionální pachatele a oběti trestných činů. Prevence se snaží eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započítím nebo pokračováním.

Kromě zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality je cílem preventivních opatření také zvyšování pocitu bezpečí občanů. Největší účinek zaznamenávají preventivní aktivity u nejrozšířenějších a občany nejvíce zatěžujících typů trestné činnosti, tj. u majetkové a násilné kriminality.

Represivní a preventivní strategie kriminální politiky.

K tomu, aby bylo dosaženo co nejoptimálnějšího či nejkvalitnějších výsledků, musí na sebe obě strategie navazovat a vzájemně se doplňovat. Represivní politika představuje obrannou strategii kontroly kriminality. Je tedy orientována na minulost, na konkrétní události a trestné činy, které se již staly. Preventivní politika naproti tomu směřuje do budoucnosti. Představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, jež spoléhá především na nerepresivní prostředky – na omezování motivů a příležitostí k páčání trestné činnosti.

Účinná prevence zmenšuje potřebu represe a represe opět zpětně pozitivně posiluje prevenci. V praxi jsou proto nejčastěji strategie smíšené tj. obsahující jak prvky represe, tak prvky prevence kriminality.

4.1 Prevence kriminality (mimořádné události a prevence)

Zahrnuje veškeré aktivity směřující k předcházení páčání trestných činů, ke snižování jejich výskytu cestou zamezení páčání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů. Patří sem opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí nebo působením na potencionální pachatele a oběti trestných činů. V rámci prevence kriminality se setkáváme se širokým spektrem preventivních aktivit, strategií, opatření a programů a lze je členit z rozličných hledisek.

Členění preventivních aktivit na

přímé, cílené bezprostředně proti kriminalitě a

nepřímé, jejichž primárním cíle je celkové zkvalitnění životních podmínek, zatímco jejich efekt v podobě omezení kriminality je teprve sekundární.

V odborné literatuře se převážně prosadilo trojstranné členění prevence na **sociální**, zaměřenou na sociální faktory kriminality, **situační** prevenci, zaměřenou na kriminogenní situace, tj. na zmenšování počtu příležitostí k páchání trestných činů a na prevenci **viktimmnosti**, která je zaměřena na potenciální oběti trestných činů.

Uvedené členění je kombinováno s další triparticí orientovanou na okruh adresátů jednotlivých preventivních aktivit.

Jedná se o prevenci:

primární, kdy je adresátem předem neurčený okruh osob, **sekundární**, určenou rizikovým skupinám potenciálních pachatelů a nebo potenciálních obětí **terciální**, obrácenou do řad těch, kteří se v minulosti již trestné činnosti dopustili.

Z rozličných hledisek bývají pak členěny i druhy preventivních opatření:

organizační (např. zřízení poradenského střediska), **technická** (např. používání uzamykatelných tyčí na volanty automobilů), **personální** (např. obsazování funkcí odborně vzdělanými a fundovanými lidmi) a **výchovné** (např. osvětová činnost určitého problému - šikany, problematiky drog apod.).

4.2 Preventivní politika – cíle a priority systému prevence v ČR

Úspěšná preventivní politika by měla dodržovat několik podstatných zásad. Preventivní aktivity by měly vycházet z výsledků kriminologických výzkumů a bezpečnostních analýz na místní, regionální a celostátní úrovni. Těžiště preventivních aktivit se přenáší na místní úroveň, kde jsou tyto aktivity koordinovány samosprávnými orgány. Administrativní zásahy z centra se minimalizují a centrální orgány poskytují zpravidla jen metodické vedení, informace a částečnou ekonomickou podporu orgánům místním. Mezi orgány centrálními a místními by měla existovat naprostá rovnoprávnost, neboť si nejsou navzájem nadřizeny a podřizeny. Důraz se klade na součinnost a vzájemnou informovanost všech subjektů, které se na preventivních aktivitách podílejí. Při realizaci konkrétních programů prevence se spojuje prvek profesionální a laický, přičemž se klade důraz na odbornou připravenost realizátorů jednotlivých programů. Při plánování preventivních aktivit

by měl být kladen důraz na dlouhodobost trvání programu a na jeho provázanost s dalšími preventivními aktivitami, které jsou realizovány jinými subjekty. Zvyšuje se význam situační prevence, tzn. vytváření bariér, které znesnadňují páchání trestné činnosti. Při vytváření i realizaci programů na místní úrovni je nutná úzká spolupráce s policií. Úspěšnost preventivních programů je podmíněna veřejnou podporou a dostatečnou informovaností.

Při utváření koncepcí prevence kriminality a při jejich praktickém uskutečňování by měly být respektovány určité principy. Jedná se například o **komplexnost** preventivního působení. Cílem je zapojení co nejširšího okruhu subjektů prevence, působení na všechny objekty prevence a v neposlední řadě také různorodost preventivních postupů. Dalším principem je **vědeckost**. To znamená uplatnit takové preventivní postupy, které jsou výsledkem vědeckého poznání a jsou ověřeny v praxi. **Efektivnost** preventivního působení sehraává při hodnocení preventivních výsledků jednu z nejdůležitějších rolí, stává se prvořadým vůdčím principem. Pro vyjádření této míry efektivity však dosud nejsou k dispozici spolehlivá kritéria. Cílem preventivní strategie kontroly kriminality je například omezení výskytu trestných činů. Pokles či stagnace kriminality se pak jeví jako základní kritérium efektivity prevence. Našemu poznání je však dostupná pouze registrovaná kriminalita, nikoliv ta skutečná. Nárůst statistických údajů o kriminalitě jako výraz větší úspěšnosti práce instancí kontroly kriminality a nebo vyšší míry oznamování trestných činů občany, představující přesun z oblasti latence do sféry registrované kriminality, tak nemusí znamenat snížení efektivity preventivního působení oproti předchozímu období. I při zjevném poklesu kriminality nebo zmírnění její tíže či poklesu strachu občanů z kriminality, bývá ovšem obtížné prokázat, že tyto pozitivní změny byly vyvolány právě příslušnými preventivními aktivitami. Správné vyhodnocení efektivity tak patří k nejproblematictějším aspektům preventivních aktivit vůbec.

Cílem prevence kriminality v České republice je zejména snižování míry a závažnosti trestné činnosti na jedné straně a zvyšování pocitu bezpečnosti občanů na straně druhé. Jejich aktivní spoluúčast na omezování příčin kriminality dále pak snižování míry a závažnosti trestné činnosti, začlenění prevence kriminality do generelů rozvoje obcí. Patří sem i spolupráce mezi orgány státní správy a samosprávou, Policií ČR, občany a nevládními organizacemi, včetně racionálního využívání personálních a finančních zdrojů. Náleží sem i obohacování práce Policie ČR o sociálně preventivní prvky, včetně poradenských a informačních služeb občanům a prohlubování povědomí veřejnosti o legálních možnostech ochrany před trestnou činností.

Priority prevence kriminality můžeme rozdělit do dvou částí. Tou první jsou priority v oblasti sociální a situační prevence a jejich vzájemná propojenost zejména na místní úrovni. V oblasti sociální prevence je to prevence kriminality a dalších sociálně patologických jevů mezi dětmi a mládeží, prevence recidivy trestné činnosti a primární prevence drogových závislostí – snížení poptávky po drogách. V oblasti situační prevence je to prevence vloupání do obydlí, prevence krádeží a vykrádání motorových vozidel, prevence kriminality na veřejných prostranstvích a v obchodech a informování občanů o možnostech ochrany před trestnou činností. Do této oblasti ještě patří pomoc obětem trestných činů a prevence kriminality na místní úrovni.

Do druhé oblasti lze zařadit aktivity, které vedou ke zkvalitňování celého preventivního systému v České republice. Jedná se zejména o racionální vynakládání finančních prostředků ze státního rozpočtu na podporu programů prevence kriminality a prevence drogových závislostí a jejich sdružování s jinými finančními zdroji, spolupráce na všech úrovních, vzdělávání pracovníků, kriminologický výzkum, budování informačního systému, mezinárodní spolupráce, podpora nevládních aktivit a mediální politika.

4.3 Sociálně pedagogické a psychologické aspekty

Výchova především ke zdravému životnímu stylu není podmíněna pouze znalostmi těchto základů, ale hlavně znalostmi a vyvarováním se jevů, které by takový styl mohly jakýmkoli způsobem ohrožovat. Sociálně pedagogické aspekty jsou pak vytvářeny samotnými základy výchovy a to nejen obvyklým vnímáním u dětí, ale výchovou v celém spektru společnosti. Výchovou deklarovanou a dokazující pozitivní výsledky co do naplňování volného času, umění komunikovat, naplňovat individuální cíle prostřednictvím aktivit, které nejsou společensky destruktivní.

Druhá oblast zahrnuje popis, strukturu a souvislosti negativních sociálně patologických jevů z hlediska jejich vzniku a vývoje především ve vztahu k jiným mimořádným událostem.

Důležitou rovinou pro zmírňování následků mimořádných událostí z hlediska preventivních působení na jednotlivce jsou aktivity zaměřené na posttraumatickou péči a to nejen pro postižené nebo ty kterých se daná událost bezprostředně dotýká, ale také pro ty,

kteří se s těmito jevy střetávají nejčastěji v rámci výkonu svého povolání a jejichž psychická odolnost musí být možná i tak trochu absurdně „profesionalizována“.

4.4 Úloha sdělovacích prostředků v systému prevence kriminality

Spolupráce s médii, vzhledem k jejich mobilnosti a schopnosti působit na veřejnost, patří mezi nejčastější využívaný nástroj nepřímé komunikace s veřejností. Prostředky masové komunikace (médiá), tedy i sdělovací prostředky, totiž umožňují široký rozsev informací směřovaných k občanům. Jejich prostřednictvím je ovlivňováno vědomí široké veřejnosti a vzápětí je i v mnohých případech částečně motivován konkrétní přístup jednotlivých osob v řešení daných problémů.

4.5 Prevence krizových situací v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku

Prevence kriminality ve vztahu k prevenci krizových situací v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku.

K zajištění vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku jsou vytvářeny koncepční systémy, jejichž hlavním cílem je zvyšování bezpečnosti občanů a zajišťování ochrany společnosti proti kriminalitě ve všech jejích formách. Ve zprávách o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku, které každoročně projednává vláda, Parlament a BRS (Bezpečnostní rada státu), jsou stanovovány nejzávažnější problémy vyžadující mimořádnou pozornost.

Již dlouhodobě k těmto prioritám patří závažná hospodářská kriminalita, korupce, terorismus, extremismus, nelegální migrace, kriminalita zločineckých organizací včetně obchodu s lidmi, protiprávní jednání v oblasti omamných a psychotropních látek, padělání, nelegální obchod se zbraněmi, kriminalita mládeže, loupeže, krádeže vloupáním a krádeže aut a věcí z nich a v neposlední řadě porušování pravidel provozu na pozemních komunikacích. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek mohou být kriminalitou významně narušeny.

Vedle všech zákonných represivních prostředků slouží k účinnému potlačování kriminality také nástroje preventivní politiky. Účinná preventivní opatření ve výše zmíněných oblastech umožní zvládnání většiny situací v mezích standardních postupů zodpovědných orgánů. Prevence kriminality, která se zabývá příčinami trestné činnosti i dalších sociálně patologických jevů a nerepresivními prostředky se snaží omezovat příležitosti a motivy k

jejímu páčání, bude působit zároveň jako prevence vzniku krizových situací v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku.

Oblasti prevence kriminality zahrnují všechny aktivity vyvíjené státními, veřejnoprávními i soukromoprávními subjekty, které se zaměřují na ovlivňování kriminogenních podmínek a na potenciální i faktické pachatele i oběti trestné činnosti. Kromě zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality je cílem preventivních opatření také posilování pocitu bezpečí občanů. Největší účinek zaznamenávají preventivní aktivity u nejrozšířenějších a občany nejvíce zatěžujících typů trestné činnosti, tj. u majetkové a násilné kriminality.

V České republice je prevence kriminality organizována na třech úrovních:

1. Meziresortní - težiště je ve vytváření preventivní politiky vlády ve vztahu k tradiční (obecné) kriminalitě; koordinace preventivních činností jednotlivých resortů zastoupených ve výboru pro prevenci kriminality a podněcování nových aktivit,
2. Resortní - programy prevence kriminality vycházejí z věcné působnosti jednotlivých ministerstev, obohacují jejich běžné činnosti o nové prvky a přístupy a ovlivňují tvorbu příslušné legislativy a
3. Místní - kde jsou zapojeny orgány veřejné správy, policie, nevládní organizace a další instituce působící v obcích, podstatou je optimální rozložení působnosti v oblastech sociální a situační prevence s ohledem na místní situaci, potřeby a možnosti.

Z hlediska vnitřní bezpečnosti je potřeba věnovat pozornost prevenci zvláště v následujících oblastech:

a) extremismus – prevence je zaměřena na monitorování současného stavu a shromažďování informací k možným extrémistickým iniciativám a projevům. Analyzují se poznatky k občanským sdružením, politickým stranám a politickým hnutím a k jiným organizacím registrovaným u MV, případně u Ministerstva kultury ČR, v souvislosti s jejichž činností došlo k extrémistickým projevům nebo jejichž činnost je přímo v rozporu se zákony. Koordinace je rovněž zajišťována v oblasti meziresortní a mezinárodní spolupráce.

b) organizovaný zločin – zločinecké organizace působící v ČR jsou často v přímých vazbách na zahraničí a jejich činnost na území ČR se tedy odvíjí od trendu mezinárodního organizovaného zločinu. Proto jsou v oblasti prevence organizovaného zločinu používány zejména tyto nástroje:

1. Snaha o řešení problému již mimo hranice České republiky,
2. Vybudování dobře kontrolovatelné hranice ,

3. Systematická kontrola pohybu a podnikání na území ČR,
4. Výstavba systému pro sběr a distribuci informací o organizovaném zločinu a
5. Výstavba analytického pracoviště věnujícího se této agendě, policejnímu monitorování aktivit organizovaného zločinu, vazba na „ohrožené části státu“, tj. varování orgánů státní správy, bank, osob, využívání a prohlubování mezinárodní spolupráce apod.

c) terorismus – prevence je vedle přípravy vlastních protiteroristických opatření policie a dalších složek a orgánů zaměřena na zajištění včasného, odborného a koordinovaného informování veřejnosti v případě mimořádné události (včetně teroristického útoku) a zajištění spolupráce orgánů státní správy a samosprávy s médii v takové situaci. Jednotlivé resorty a další ústřední orgány státní správy se, v souladu se svou věcnou působností, věnují přípravě modelu mediální reakce na potenciální teroristické aktivity.

Hlavní odpovědnost za přípravu obyvatelstva k vlastní ochraně a vzájemné pomoci při vzniku mimořádných událostí má především obec, která dle § 15 odst. 4 zákona o IZS a §21 krizového zákona seznamuje právnické a fyzické osoby s charakterem možného ohrožení, s připravenými záchrannými a likvidačními pracemi, ochranou obyvatelstva, krizovými opatřeními a se způsobem jejich provedení. K naplnění zákonných povinností ohledně přípravy a výchovy obyvatelstva může obecní úřad využívat poměrně široké možnosti forem osvětových prostředků směřovaných k různým cílovým skupinám. Jsou to například přednášky, besedy, informační kanceláře, semináře, vysílání regionálního rozhlasu a televize (pořady zaměřené na vzdělávání přizpůsobené místním podmínkám), regionální tisk (pravidelné či občasné články, abeceda civilní ochrany apod.) či sportovně vzdělávací aktivity (cvičení a soutěžní disciplíny ve spolupráci se složkami IZS).

Prevence ve vztahu k plánování a krizovému řízení u MV spolu s Policíí ČR v rámci své běžné a preventivní činnosti i v systému krizového řízení a příprav na plnění úkolů za krizových stavů průběžně dbá o zlepšování své připravenosti na mimořádné události a krizové situace. Současně iniciuje plánování a přijímání preventivních opatření s cílem snížit možnosti vzniku mimořádných událostí a krizových situací. Tento proces byl zahájen v roce 2001 podle dokumentu: Zásady pro zavedení Preventivního bezpečnostního systému v ČR, schváleného usnesením BRS. MV se v rámci upevňování vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku významným způsobem podílí na zlepšení ochrany průmyslových objektů před možnými nepřátelskými útoky fyzických osob a zajištění pořádku při radiačních haváriích.

4.6 Odstraňování následků krizové situace v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku

Škodlivé následky mimořádných událostí a krizových situací jsou nejvážnější v oblasti zachování základních funkcí státu, případného poškození zdraví, zničení majetku a narušení životního prostředí či ohrožení funkčnosti souvisejících infrastruktur. Tyto následky se odstraňují v rámci provádění likvidačních a obnovovacích prací, zejména podle zákona o IZS.

Likvidační práce jsou činnosti, které je potřeba vykonat bez zbytečného odkladu tak, aby záchranné a bezpečnostní složky mohly opustit místo činnosti, ukončit zásah a předat místo zásahu k dalšímu užívání.

Oproti tomu obnovovací (asanační) práce spočívají v revitalizaci životního prostředí a činnosti směřující k obnově území a prostředí.

Na likvidačních a obnovovacích pracích se vedle složek HZS ČR, Armády ČR a policie podílejí také orgány veřejné správy a právnické a fyzické osoby. Policie se podílí na odstraňování následků krizové situace samostatně (v případech, kdy nejde o společný zásah složek IZS) i v rámci IZS, přičemž je neustále vázána působností a kompetencemi podle zákona o Policii ČR.

Mezi práce, které Policie ČR při odstraňování následků krizových situací vykonává, lze jmenovat např. tyto:

1. □□ identifikace obětí,
2. ochrana a zajištění pořádku v postižených oblastech a místech provedené evakuace,
3. □ podíl na obnově provizorní dopravy,
4. podpora činnosti ostatních složek IZS při provádění likvidačních prací,
5. podíl na vyšetřování okolnosti vzniku mimořádné události nebo krizové situace a stanovení míry odpovědnosti (zavinění) za její vznik,
6. dopadení pachatele atd.

Dalším úkolem v oblasti preventivních aktivit, ač sem patří nepřímo, pak je také obnova původního rozsahu práv a svobod po ukončení krizových stavů, revize krizových opatření a náhrada škod.

Po zrušení krizového stavu se spolu se zánikem krizových opatření automaticky obnovují dočasně omezená základní práva a svobody občanů. V této souvislosti je nezbytné

podpořit kontrolu (prošetřování) případných excesů vzniklých nad rámec zákonných pravomocí orgánů krizového řízení, včetně prošetření postupu bezpečnostních složek. Z tohoto důvodu je potřeba vést pečlivou dokumentaci všech opatření realizovaných za krizových situací.

5. Shrnutí teoretické části

Pojetí prevence kriminality jako soubor aktivit vyvíjených státními, veřejnoprávními i soukromými subjekty, směřující k předcházení trestných činů, ke snižování jejich výskytu cestou zamezení nebo znemožnění příčin a podmínek vzniku trestné činnosti a negativních patologických jevů.

6. Seminář

V semináři budou posluchači seznámeni s postavením a činností jednotlivých subjektů v oblasti prevencí kriminality a sociálně patologických jevů. Toto postavení a úkoly vyplývající jsou především členěny podle objektů. Související objekty prevence můžeme rozdělit **na kriminogenní faktory** - sociální prostředí, příčiny a podmínky kriminality, **potenciální či skutečné pachatele trestné činnosti** a **vlivy, účinky a důsledky jevů negativních pro zdravý vývoj společnosti.**

7 Testové otázky

1. Jak lze pojem prevence kriminality chápat obecně?
2. Jak lze chápat pojem prevence sociálně patologických jevů?
3. Kdo je odpovědný za naplňování úkolů stanovených v této oblasti?
4. Jaký má úkol (příp. úkoly) v oblasti prevence kriminality obec?
5. Do jakých vazrb vstupují základy prevence kriminality v případě krizové situace?

Význam prevence kriminality pro Vás osobně:

Pokuste se formulovat odpovědi na následující otázky:

1. Jaké máte obecně pozitivní či negativní zkušenosti z vnímání prevence kriminality v místě svého bydliště?

2. Vytváříte sami osobně nebo se podílíte na vytváření pozitivního preventivního prostředí?
3. Jak byste se chovali ve skupině nepřizpůsobivých obyvatel – být jedním z nich? Jaké byste měli životní priority?
4. Mate nějakou zkušenost s lidmi, kteří jsou silně (kriminálně, patologicky) ovlivněni svým okolím?
5. V případě potřeby (např. mezní životní situace), navštívili byste nějakou pomoc (psychologickou, odbornou, ...)? Příp. proč ano nebo ne?